

Jure GOMBAČ*

SLOVENSKI MANJŠINI V EVROPSKI UNIJI** SPREJEMATI NOVE IZZIVE V DRUGAČNI EVROPI?

O Evropski uniji in njeni širitvi na vzhod je bilo v preteklih letih kar precej govora. Gre za temo, ki zaradi svoje specifičnosti noče in noče zgubiti na aktualnosti, kar je seveda jasno, saj se integracija pridruženih članic ni še niti začela, dolga vrsta držav, katere bi rade okusile "evropski objem", pa je vsako leto daljša in roki za vstop so se za nekatere, recimo za Turčijo, Jugoslavijo, premaknili na leto 2020 in še dlje. Število diskusij o širitvi še posebej naraste okoli meseca novembra, ko je vsako leto na vrsti objava poročila Evropske komisije o napredku držav pridruženih članic. Lansko leto so se v Sloveniji te polemike pomešale še s tistimi, ki so ugibale o tem, kaj se bo decembra zgodilo v Nici in kaj bo to pomenilo za samo Evropsko unijo.

Vse te razprave, ki so imele močan teoretični značaj, pa so v meni zbudile željo, da bi spoznal, kako poteka življenje Slovencev v Evropski uniji v praksi. Preteklost in ena od njenih raziskoval zgodovina, ki jima včasih pripisujemo povsem človeške značilnosti in s tem povezane pridevnike, kot so recimo krivična, neusmiljena, kruta, hladna, sta namreč poskrbeli, da velik del slovenskega življa že uživa sado-ve, ki jih je rodila evropska integracija. Slovenski manjšini v Avstriji in Italiji sta se namreč hočeš - nočeš morali spoprijeti z novo stvarnostjo.

Tako sem se vsedel v avtomobil in se prek Karavank, ki hkrati predstavljajo eno najbolj osovraženih barijer v Evropi, schengensko mejo, odpravil najprej na Koroško, nato pa skozi vetrovna Postojnska vrata še na Kras nad Trstom. Upal sem, da mi bo tokrat le uspelo govoriti s človekoma, ki naj bi skušala odgovoriti na vsa moja vprašanja. Za intervju smo se dogovarjali že kar nekaj časa, a obe manjšini imata aktivno življenje in izgledalo je, kot da usak nov dan prednje postavi nov izziv. Heider in trije modreci, obletnica plebiscita, zakon o zaščiti manjšine, konvencija italijanskih socialdemokratov v Milanu, Nica, to je bilo le nekaj najbolj odmevnih. Vmes pa proslave, predstave, pogovori, pogajanja, usklajevanja ...

Ko pa se je okoli novega leta vse nekako umirilo, sta me sogovornika kar nekoliko očitajoče povabila, naj se že končno prikažem, češ, kje pa si bil ves ta čas. Tako sem še enkrat pregledal vprašanja, ki naj bi nam nudila oporo pri našem razgovoru. Nekatera so bila po skoraj treh mesecih čakanja še vedno aktualna, druga pa je bilo treba malo prevetriti.

Po ovinkastem Ljubelju se je končno prikazal Celovec. Napočil je čas za intervju z dr. Marjanom Šturmom, predsednikom Zveze slovenskih organizacij na Koroškem.

---

* Jure Gombač, mladi raziskovalec na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

** Intervju z dr. Marjanom Šturmom, predsednikom Zveze slovenskih organizacij na Koroškem in Milošem Budinom, podpredsednikom deželnege sveta dežele Furlanije Julijske krajine.

Evropska unija ima na področju varovanja manjšin precej bogato zakonodajo. Ali je ta zakonodaja ob vstopu Avstrije v Evropsko unijo in kasneje koristila slovenski manjšini? V kolikšni meri lahko ta zakonodaja vpliva na notranjo politiko članice Evropske unije?

Na to vprašanje je treba odgovoriti diferencirano. Evropska unija v ožjem smislu nima kaj dosti zadev, ki bi se dotikale manjšinskega vprašanja, ker je v resnici tako, da je to vprašanje locirano pri Svetu Evrope in Svet Evrope je tisti, ki formulira evropske standarde, ki se tičejo manjšinske zaščite, in Svet Evrope je to storil z dvema konvencijama: ena je konvencija o zaščiti narodnih manjšin, ki že velja, in druga je Evropska listina regionalnih in manjšinskih vidikov. Če govorimo o Evropskem pravu v širšem smislu besede, kajti Evropska unija priznava Svet Evrope kot tisto instanco, ki se tiče Konvencije o človekovih pravicah in tudi v širšem smislu, je Svet Evrope del le tega in tu se je v zadnjih desetih letih veliko spremenilo. Mi imamo v bistvu naslednji problem: po letu 1945 se je v svetovnem merilu, v Združenih narodih, razvil koncept človekovih pravic in s tem tudi individualno razumevanje manjšinske zaščite, v bistvu se zahod s temi vprašanji ni veliko ukvarjal. Imamo zanimivo situacijo, ker imajo po mojem mnenju samo tri evropske manjšine mednarodno pravno veljavne zaščitne norme, to so koroški Slovenci s 7. členom avstrijske državne pogodbe, južni Tirolci, ki so s pomočjo Avstrije znotraj Italije s pomočjo zaščitnega zakona dosegli visoko stopnjo avtonomije, tretji pa je dansko-nemški primer. V resnici se torej zahod z manjšinskim vprašanjem ni veliko ukvarjal, vendar pa se je s padcem komunizma in s problemi, ki so se zato pojavili v bivši Jugoslaviji in drugod na vzhodu, zahod začel zavedati, da bo treba glede manjšinskega vprašanja nekaj postoriti. Zato je ravno v zadnjih desetih letih prišlo na tem področju, predvsem v okviru Sveta Evrope, do intenzivne razprave in rezultat tega sta ti dve konvenciji, o katerih sem uvodoma govoril.

Ali Konvencija o zaščiti narodnih manjšin, ki že velja, koroškim Slovincem koristi? Formalno-pravno je treba ugotoviti, da je manjšinska zaščita Slovenske narodne skupnosti skozi sedmi člen Avstrijske državne pogodbe relativno visoka. Drugo vprašanje pa je, ali je sedmi člen dejansko uveljavljen v celoti. Avstrijska politika je bila vedno tako usmerjena, da ga ni v celoti odklanjala, ampak ga je restriktivno uveljavljala. To se pravi, da so pri vsaki točki izpolnili nekaj, a nikoli vsega. Tako so recimo načrtovali 800 tabel z dvojezičnimi imeni mest in vasi, naredili so jih 90 od katerih jih stoji 60. Najdlje so se spustili pri šolskem vprašanju. Vse to, kot sem že povedal, pomeni, da imamo formalno pravno visok standard manjšinske zaščite, kar so ugotovili tudi modreci Evropske unije, ki pa seveda niso šli verificirat, kako je ta zares uveljavljena. Kljub temu pa ugotavljam, da nam ta proces evropske integracije koristi, namreč koristi po eni drugi plati in sicer, da Avstrija želi v evropskem kontekstu pokazati, da je na manjšinskem vprašanju nekaj postorila. Z vstopom Avstrije v Evropsko unijo se je nekako pokazalo, da skuša zdaj le-ta neke stvari spreminjati v korist Slovenske narodne skupnosti, nekako iz zunanje političnih razlogov, in ocenjujem, da je to sad teh integracijskih procesov, saj zdaj država ni več sama zase, temveč je na očeh skupnosti držav, Unije, vsaka država pa ima nekakšno ambicijo dokazati, da ni najslabša, tudi kar se tiče manjšinske zaščite.

Gre torej za nekakšen neformalni pritisk, ne s pomočjo konvencij Sveta Evrope, temveč s pomočjo dinamičnosti in dinamike integracijskih procesov.

Vendar pa tudi konvencije Sveta Evrope opravljajo svoje delo, saj bo morala v njihovem okviru vsaka država na dve leti oddati poročilo o stanju in uresničevanju manjšinskih zakonodaj, kar ima seveda tudi določeno dinamiko, saj ima država nekako dve možnosti, ali poda poročilo, kjer trdi, da je vse v redu in tvega, da nato manjšine protestirajo, ali pa da skuša sama pokazati dobro voljo in obljubi določene izboljšave, ki jih nato tudi izvaja do naslednjega poročila.

Ali prihaja do izmenjave izkušenj med Evropsko unijo in pripadniki manjšine? Je Evropska unija željna novih izkušenj, pripomb in predlogov s katerimi bi povečala učinkovitost svoje zakonodaje in s tem pomagala manjšinam, da na učinkovitejši način formulirajo svoje želje in zahteve?

Treba je reči, da je se je v zadnjih desetih letih v Svetu Evrope zgodila prava inflacija simpozijev in kongresov na temo manjšinskega vprašanja, pa tudi v okviru Evropske unije, nasploh se je veliko razpravljalo o teh vprašanjih. Seveda pa je na to treba gledati realistično, kajti do nekih revolucionarnih sprememb ni prišlo in se tudi v prihodnosti ne obetajo. Evropska unija je pač združitev držav in države pristanejo samo na take rešitve, s katerimi se tudi identificirajo. To niso ZDA, kjer imaš centralno zakonodajo, temveč se vse, kar se na evropskem nivoju sklepa, sklepa s konsenzom, zato so vse te norme relativno abstraktne in na takem nivoju, da se lahko s tem strinja tako tisti, ki ne naredi ničesar kot tisti, ki naredi veliko. Ampak, ponavljam, v zadnjih desetih letih se je veliko govorilo o tem vprašanju, predvsem pa je tudi znotraj manjšin prišlo do različnega tretiranja oziroma do različnih konceptov, kako zagotoviti manjšinsko zaščito v procesu evropske integracije. Imamo dva temeljna in fundamentalno različna si koncepta.

Na eni strani je koncept, ki manjšine vidi kot politične kolektive, ki naj bi imeli posebne politične pravice, kot recimo Slovenija, na drugi strani pa je koncept, ki uvaja bolj integrativni model, ki vidi manjšine kot jezikovne, kulturne skupnosti, ne pa kot politične tvorbe. O tem je v teku zelo zanimiva debata na vseh nivojih, vendar danes o njenih zaključkih ni mogoče še nič reči, jaz pa računam, da se bo uveljavil koncept jezikovne in kulturne skupnosti.

Kako vpliva članstvo v Evropski uniji na slovensko manjšino v Avstriji in na njeno narodno identiteto?

Mislim, da je to vprašanje zelo pomembno. Vendar pa je potrebno najprej narediti kratek zgodovinski okvir. Slovenska narodna skupnost na Koroškem je bila tako po letu 1920 kot po letu 1945 izpostavljena hudim raznarodovalnim pritiskom. Glavna razloga za to sta politični spopad v sami državi, ko je Svobodnjaška stranka to vprašanje zlorabljala za nabiranje glasov in s tem v bistvu ustvarjala atmosfero strahu in negotovosti, ter dejstvo, da vsaka nacionalna država stremi po homo-

genizaciji tudi na jezikovnem in kulturnem področju. Ta dva procesa in njune posledice so bile za nas katastrofalne, še posebej za narodno identiteto koroških Slovencev.

Vendar pa je dandanes koncept nacionalne države, ki homogenizira, ki prek šole uveljavlja svoj jezik, svoje norme, svoje mite, pod velikim vprašajem. Če so včasih, pred dvajsetimi leti, govorili "govori nemško", danes tudi najhujši nemški nacionalist s tem konceptom ne more preživeti. Danes ljudje čutijo in vidijo, da je večjezičnost pomemben predpogoj za uspešno sodelovanje v procesu evropske integracije. To seveda ne pomeni, da se bodo Avstrijci začeli učiti slovensko, vendar pa je vsem jasno, kako je treba biti v tem prostoru fleksibilen, moraš poznati več jezikov in to odpira tudi nove možnosti za slovenščino. V tem smislu ta proces evropske integracije in članstvo Avstrije v Evropski uniji pozitivno vpliva na Slovensko narodno skupnost, opažamo, da raste število otrok, ki jih starši prijavljajo k dvojezičnemu pouku. To je prav gotovo izraz teh sprememb.

Seveda pa je treba na evropske integracijske procese gledati tudi kritično, saj imajo lahko tudi negativne posledice. Veliko bo odvisno od tega, ali se bo znala manjšina smotno vključiti v procese modernizacije. To je velik izziv za slovensko narodno skupnost, katere glavni arhivar slovenstva je bil v preteklosti kmet, dandanes pa se njena socialna struktura izredno hitro spreminja. V desetih letih bomo imeli popolno spremembo socialne strukture koroških Slovencev. Že zdaj imamo recimo zelo močno strukturo študiranih ljudi, vendar je problem intelektualcev ta, da so fleksibilni, gredo lahko ven, drugam.

Se pravi, da bo od nas veliko odvisno, kako bomo znali v tem prostoru izkoristiti svoje adute in tu jaz vidim velike možnosti v sodelovanju s Slovenijo. Vendar ne na tisti folklorni način, ki smo ga imeli v preteklosti, tako Slovenija na eni kot mi na drugi strani, češ "ubogi koroški Slovenci", ki prihajajo v matico Slovenijo, "prosim pomagajte nam, dajte denar itd.", to mentaliteto bo potrebno čimprej opustiti in sestaviti koncepte, ki ustrezajo procesom modernizacije v širšem evropskem prostoru, a istočasno uveljavljajo naše narodne interese na moderen način. To je tako rekoč izziv današnjega časa. In po svoje sem vesel, da je prišlo v Sloveniji do takega volilnega rezultata, ne zato, ker bi sedaj mislil, da je zdaj levica na konju in bomo mi dobili več podpore, to sploh ne. Jaz celo mislim, da bo Liberalna demokracija Slovenije, kar se denarja tiče, precej bolj restriktivna kot desnica. Ampak z levico si jaz lahko predstavljam, da bomo začeli racionalno diskusijo o tem, kje je prostor manjšine, kaj dejansko lahko naredimo, medtem ko je z desnico debata vedno zašla v totalni folklorizem, to je bila čista katastrofa, ki je bila še ideološko obarvana, ker naj bi prejšnji režim skrbel samo za levo usmerjeni del manjšine.

Vidim torej neke možnosti, vendar pa sam proces ne bo enostaven, sploh ne, in tisti, ki zdaj pri nas mislijo, da bo tak status manjšine, to sodelovanje manjšine s Slovenijo ostalo nespremenjeno, se moti, to je velika iluzija. Dejstvo je, da je proces evropske integracije proces, ki ga ne zanima manjšina, večina, Slovenec, Avstrijec. Zanima ga le, ali imaš koncept, ki je perspektiven ali ne. In v tem je velika prednost evropske integracije, pod pogojem, da se mi dejansko znamo v ta proces modernizacije vključiti s perspektivnimi projekti na strokovnem nivoju. To je danes velik izziv za koroške Slovence in sploh za vse manjšine in v tem smislu

vidim velike možnosti, saj so se tudi Avstrijci začeli zavedati, da s klasičnimi nacionalnimi koncepti ne pridejo več daleč, ampak da morajo izkoristiti tudi potencial manjšincev. Mi imamo danes približno 400 Korošcev, ki v okviru avstrijskih firm delajo v Sloveniji in povpraševanje po kvalificiranih koroških Slovencih je v avstrijskih podjetjih veliko.

Zdaj je torej treba razmišljati o tem, kako kvalificirati manjšino, da bo ta lahko dejansko postala to, kar smo včasih folkloristično imenovali most, a na ta način, da imamo kvalificirane kadre, ki bodo sposobni uveljavljati slovenski izvoz v Avstrijo in ki bodo sposobni ponuditi znanje slovenskega jezika in zahodnoevropske izkušnje tistim mednarodnim koncernom, ki bi se radi uveljavili v Sloveniji.

Ne smemo pa pozabiti tudi na specifične evropske projekte INTERREG in PHARE. Mi bi bili radi tisti, ki bi poznali ljudi z one strani meje, ki bi te projekte lahko dobro izpeljali. Če bi nam uspelo dobro izpeljati te tri zadeve, potem mislim, da ima ta manjšina veliko perspektivo, kajti potem slovenstvo ne bo več nekaj folklorističnega ali pa tistega, kar se dela ob sobotah in nedeljah, ampak bo postalo nekaj zelo funkcionalnega in hkrati normalnega. Slovenski prostor naj bi tako postal nek skupni kulturni prostor, ki se bo lahko razvil ne v smislu nacionalne države, ampak v smislu ekonomsko atraktivne regije, kulturno in jezikovno zanimive, kjer se bo izplačalo živeti, ker si v dveh urah na morju, v Alpah ali pa v Panonski nižini. To je lahko zelo atraktiven prostor in to se mi zdi zanimiva perspektiva.

Naj še enkrat povem. Nek manjšinski jezik oziroma jezik majhnega naroda ne moreš ohranjevati s strategijo zapiranja vase, s pogledom v preteklost. Ta jezik lahko ohraniš le, če je ta jezik povezan z gospodarskim uspehom, z atraktivnostjo družbe, v kateri se uporablja. Za nas koroške Slovence je največja pomoč s strani Slovenije ta, da se razvije v atraktivno, ekonomsko uspešno državo, ki bo izvažala in uvažala, vabila tuje firme in se širila ter regionalno povezovala. Tu bo lahko izobražena manjšina našla svoj prostor in koristi.

Kako gledaš na širitev Evropske unije na vzhod? Kot državljan Evropske unije? Kot koroški Slovenec? Kot morda bodoči funkcionar Evropske unije?

Kot državljanu Evropske unije se mi zdi širitev le te na vzhod zelo pomembna. V Avstriji ugotavljamo, da je Avstrija poleg Nemčije ena od držav, ki najbolj izkorišča proces širitve in institucijo pridruženega članstva, pa tudi svoj obmejni položaj, za bogato regionalno sodelovanje. Jaz sem seveda za to in mislim, da druge možnosti niti ni.

Kot koroškemu Slovencu se mi zdi pomembno to, da s širitvijo pade ta meja na Karavankah, ki je povzročila toliko negativnih posledic v zadnjih sto letih. Ko se to zgodi, se bomo lahko vsi skupaj osredotočili na pogled naprej. Je pa nekaj zame važno: ravno tako kot Koroška v Evropski uniji v bistvu nič ne pomeni, tudi Slovenija kot dvomilijonski narod najbrž ne pomeni tiste kritične mase, ki zadostuje uveljavitev, ki si jo želi. Začeti bomo morali razmišljati o tesnejšem regionalnem

povezovanju v tem prostoru. Ta regija, recimo Alpe-Jadran, si bo s svojo specifikom v Evropi lažje zagotovila svoj prostor. A ta specifika mora biti specifika raznolikosti. Jezikovne, kulturne, geografske raznolikosti, ki v določenih segmentih sodelujejo in v tem je prihodnost za slovenstvo v tem prostoru. Še posebej to velja za manjšino, saj Koroška s Slovenijo ne bo mogla dolgo tekmovali. Ta jo bo zelo verjetno, kar se gospodarstva tiče, kmalu prehitela. In zato jaz "troblim" med koroškimi Slovenci, da je treba opustiti folkloristični koncept, da je treba že danes začeti z izobraževanjem ljudi, ki bodo sposobni izvajati določene funkcije, ne zato, ker so Slovenci, temveč zato, ker nekaj znajo in so hkrati še Slovenci. Zato sem zelo optimističen in mislim, da bo širitev imela za nas pozitivne učinke.

Kaj bo za manjšino v Avstriji in njeno narodno identiteto pomenilo, če bo Slovenija sprejeta v Evropsko unijo?

Kar se tiče identitete, je to zame malo bolj subtilno vprašanje. Slovenija kot država seveda uveljavlja na svojem teritoriju svojo identiteto. In tudi Avstrija prek svojega izobraževalnega sistema uveljavlja svojo identiteto. Manjšina seveda na ta način postane del slovenskega in avstrijskega kulturnega prostora. Tako imamo mi dve možnosti. Prva je, da rečeš "to je raznarodovanje, to je katastrofa", kot smo to počeli v preteklosti, lahko pa to tudi obrneš in rečeš, če že živim v tej državi, potem je nujno, da se soočim s tem kulturnim prostorom. V tem primeru se to lahko vzame za našo specifiko. Živimo v dveh kulturnih prostorih, znamo komunicirati v teh dveh kulturnih prostorih, poznamo oba sistema in tu je naša prednost.

Seveda pa mora tudi Slovenija prisluhniti svoji manjšini, saj še vedno zasledim ta folklorni pogled, kot recimo Karantanija, knežji kamen, v nas vidijo del slovenskega naroda v klasičnem smislu besede, kar ne drži več za vse generacije. To drži za starejše generacije, za vse tiste, ki so doživljali nacionalno zatiranje kot kolektivno zatiranje, a mlajše generacije čisto drugače gledajo na svet, samozavestno govorijo slovensko, imajo svoje prijateljske vezi v Sloveniji, a ne nosijo več, kot bi dejal Oton Župančič, "Korotana v srcu".

Da zaključim to misel, sem za koncept večplastne identitete, ko dopustiš večplastnost in je nimaš takoj za narodno izdajstvo, ampak rečeš, seveda v etnično mešanem prostoru prihaja do medsebojnega vpliva. Dokler namreč manjšina vztraja na tem klasičnem, nacionalnem konceptu, bo država, v kateri živi, nanjo vedno gledala z določeno skepsom, ali je to neka potencialna iredentistična skupina ali ne. In dokler se je vse to odvijalo le na nivoju nacionalnih držav, so bile reakcije popolnoma jasne.

Danes pa imamo proces evropske integracije, kjer v bistvu tudi Avstrijci opažajo, da so v bistvu manjšina. Tu se da forsirati koncept, ki govori o tem, da ima manjšina večplastno identiteto v sebi, da je sposobna komunicirati z avstrijskim prostorom, da je sposobna komunicirati s slovenskim prostorom, za nas je dvo in večjezičnost samoumevna stvar.

To se pravi, če bo Slovenija sprejeta v Evropsko unijo, se bo položaj slovenske narodne skupnosti na Koroškem izboljšal v tem smislu, da meje na Karavankah, ki

je v preteklosti odigrala negativno vlogo, ne bo več in pod pogojem, da se bomo skupaj znali dogovoriti za perspektivne projekte, v tem vidim renesanso slovenstva, a ne v klasičnem smislu besede, v smislu "Zedinjene Slovenije", mislim, da je to mimo, ampak v smislu moderne, odprte nacije, ki se uspešno uveljavlja v procesu evropske integracije.

Katere institucije so se manjšini najbolj obnesle pri ohranjanju njene narodne identitete?

Mislim, da je ključno vlogo v našem primeru prav gotovo odigrala družina, čeprav se zdi na prvi pogled to precej konservativno. V družinskem krogu se je prenašala naprej določena identiteta, ki se je še okrepila v društvih, kjer so se ljudje tedensko srečevali in peli, igrali itd., na tretje mesto pa bi postavil šolo, kjer je slovenska gimnazija igrala veliko vlogo, nato pa še razne proslave. Kar pa se meni zdi pomembno je, da naša kulturna organizacija močno spodbuja gledališče, ampak ne Miklovo Zalo, temveč teži k prevodom slovenskih avtorjev v nemščino, vzdržuje kontakt s slovenskimi gledališči, ki pridejo tudi sem igrat. In to je za en segment manjšine zelo pomembno. Govorim recimo o intelektualni struji v Celovcu, ki ima ambicije hoditi v dober teater. Imaš pa tudi kmečko populacijo, ki se zadovolji s petjem. Manjšina je pač večplastna in zato je treba imeti diferenciran pristop, da se zadovoljijo potrebe, če ne že vseh, pa večine. Pa tudi, dandanes iti v gledališče v Ljubljano, pot do tja ti vzame eno uro, je enostavno.

Pot na Primorsko se je zaradi pozne ure kar nekako vlekla, vendar pa sta kras in pa predvsem močna burja pregnala mojo utrujenost in po kraškem robu nad Trstom sem se pripeljal do Nabrežine, kjer me je že čakal Miloš Budin, podpredsednik deželne vlade dežele Furlanije-Juljske krajine.

Sloveniji se že nekaj časa zastavlja vprašanje, kaj bo z slovensko narodno identiteto, ko in če se zgodi, da nas bodo sprejeli v Evropsko unijo. Kakšne izkušnje ima s to problematiko slovenska manjšina v Italiji?

Jaz mislim, da je prav, ker si v Sloveniji zastavljate to vprašanje, da obravnavate to problematiko: to pa zato, ker če si jih zastavljate, to pomeni, da je občutljivost za ohranitev slovenske narodne identitete in vsega, kar spada zraven, zelo živa, prisotna. Očitno je tudi, da obstaja neka negotovost, kakršna je vedno prisotna, ko se pojavi neznanka. Navsezadnje je Evropska unija neznanka, saj ta izkušnja ni primerljiva niti z Avstrijo, Avstro-Ogrsko ali Jugoslavijami. In če že prihaja do nekaterih primerjav, so te po večini negativne in mečejo slabo luč na take večnarodne skupnosti.

Vendar pa je Evropska unija grajena na popolnoma drugi osnovi. Med drugim niti ni še jasno, kakšna zveza bo to. O tem je razprava še zdaj zelo živa, če bo to zveza držav, ali bo to zveza dežel ali pa celo narodov, kar pa je po moje zastarelo. O večini stvari se še vedno razpravlja, predvsem o tem, ali naj ta zveza deluje z raz-

ličnimi hitrostmi, kakor se temu pravi. To pomeni, da naj bi znotraj Unije obstajale še manjše zveze držav, ki že imajo tak standard, da čutijo potrebo po nadaljevanju integracije. Ena od teh stvari je recimo monetarna unija in evro. Tak proces sporazumevanja in sklepanja manjših zvez znotraj Unije naj bi bil nek prehodni korak na poti do integracije, ki jo spodbujajo močne države z izjemo Velike Britanije.

Toda vrniva se k najinemu vprašanju. Treba je poudariti, da se Evropska unija gradi kot zveza držav, ki samostojno pristopajo k njej. Niti habsburški imperij in v nekem smislu niti Jugoslavija nista temeljila na samostojnem pristopu držav. Za Jugoslavijo bi lahko rekli, da so vanjo vstopili narodi, saj je nekaterim do državnosti manjkalo še kar nekaj faz. Pri Evropski uniji pa govorimo o zvezi, v katero prostovoljno vstopajo samostojne države. Te države pa vstopajo tudi na osnovi določenih standardov, upravnih, ekonomskih, institucionalnih, ki predstavljajo, lahko bi rekli, nepovratno jamstvo za demokracijo. Kajti evropska unija ni nastala zaradi jekla, premoga ali zaradi zveze ekonomije, oziroma ker bi hotele te evropske države postati ekonomsko močnejše in konkurenčne ameriškemu trgu. Ideja o Evropski zvezi se rodi, simbolično se temu reče, v Auschwitzu kot sistem, s katerim bi se preprečile nove vojne, predvsem vrsti med Nemčijo in Francijo. Od tu ideja o Evropski zvezi. Zato tudi vsa ta pravila, skupna pravila, skupni zakoni, ki so osnova za utrjevanje zveze, za razvoj zveze. In tudi za vstopanje novih držav so na voljo preverjena pravila demokracije. Zato ta zveza nastaja na osnovi, kjer je demokracija nekako nepovratno zajamčena. Drugo vprašanje pa je, ali je s tem avtomatično zajamčena tudi narodna identiteta posameznih narodov? Odgovor na to vprašanje je ne. Toda jaz mislim da, kako bi rekel, da je identiteta posameznih narodov, še posebno tistih, manjših, izpostavljena z ali brez Evropske unije. Vsaka skupnost, narodna, državna, regijska, stremi po tem, da bi bili njeni življenjski pogoji čim boljši. V preteklosti in tudi danes pomeni to pomeni skušati dohitevati današnje procese razvoja. In današnji procesi razvoja gredo z roko v roki z globalizacijo. In ta proces gre mimo procesov, kakršno je integracija Evropske unije, pa sprejemanje novih članic itd. V njem se je treba nekako znajti in jaz mislim, da je mogoče znotraj neke skupnosti, kot je ta Evropska skupnost, boljše ohraniti in gojiti svojo identiteto. Svetovna globalizacija pač je, ali je pozitivna ali negativna, to je pač predmet številnih debat in celo fizičnih obračunov, toda je tu in zdaj, ima svoj ritem in narekuje tempo. Ne igra po pravilih, ki bi nam zmeraj ustrezala in se ne ozira na želje, ki ji ne prinašajo dobička. Evropska unija kot nekakšna zaščita pred globalizacijo? Zakaj pa ne.

Prej si omenil, da se pojavlja skrb, kaj bo s slovenskim jezikom, ker bo ta dobil konkurenco v obliki drugih jezikov. Toda danes so knjigarne v Ljubljani dvo ali večjezične. Tudi v Trstu ni več izložbe, v kateri ne bi bila razstavljena tudi tuja literatura in to vedno več. Kjer tega ni, velja, da tisti kraji zaostajajo za razvojem. Znanje angleščine je dandanes pač nek znanilec razvoja, razvoj pa je samostalni, ki se ga pogosto vključuje v poročila o smotrnosti investicij na določenem področju. Jaz ne verjamem, da bosta zaradi vstopa v Evropo slovenski jezik in slovenska narodna identiteta bolj ogrožena kot bi bila, če do tega ne bi prišlo. Po mojem teh problemov ni, ker če je volja, da se ohrani, se ohrani, ker jima nihče ne bo prepre-

čeval te možnosti. Vse je odvisno od tega, če ta volja bo. Evropska unija jima bo to možnost dajala, ne pa jemala.

Zdaj, veš, to je ena takšna tema, kjer se stalno samo od sebe vsiljujejo primerjave z Jugoslavijo. A te primerjave koristijo prav zaradi tega, da se ugotovi, kako so razlogi nastanka in razvoja Evropske unije, cilji in vsa pravila, ki se jih sproti oblikuje, so na popolnoma različni osnovi, kot so bili tisti, na katerih je nastala Jugoslavija. Jugoslovanski narodi so se osvobajali, od monarhije do tistih, ki so jih zasedli, od samih sebe, od svojih problemov...

Če se danes država vključuje v Evropsko unijo, se vanjo vključuje na osnovi svobodne odločitve, ne pa na osnovi osvobajanja od nekoga. Osvobajš se le še od tveganj in od šibkosti, ki jih danes trpiš, če si preveč izoliran, če kot država nisi integriran. To je smisel. Te šibkosti niso samo gospodarske narave, so nekako splošne. In zato jaz mislim, da je vse na tem, da se posveča vzgoji in kulturi določena skrb, ker obstajajo vsi pogoji, da se ohranita. Poglej, na primer, slovenski jezik in kultura se ohranjata pri nas lepše tam, kjer je več znanja, kjer je splošna izobrazba višja. Torej se ne ohranjata tam, kjer sta izolirana, v zakotju, v zakotnih predelih. V zakotnih predelih se ohranja narečje, ki se sčasoma izčrpa. Slovenski jezik in kultura tukaj v zamejstvu pa se ohranjata z izobraženimi sloji. Zgodovina nas uči, in to je danes vidno tudi tu, seveda pomagajo tudi vasi, torej skupnosti, ki imajo to možnost, da živijo v enem svojem svetu, ki je etnično homogen, ampak če bi mi računali na to, da se bosta slovenski jezik in kultura ohranjata samo v tistih predelih, ki so etnično homogeni, potem bi danes pač morali računati le še na eno ali največ dve manjši kraški vasi, ker so vse ostalo že mešanim kraji. Toda ker so vse ostalo mešani kraji to še ne pomeni, da se bomo odpovedali slovenščini. Večja jamstva za to, da se ohrani v novih pogojih bomo imeli, če bomo poskrbeli za čim višjo izobrazbo in kulturno razgledanost ljudi, ki si ju želijo ohraniti. Folkloro je treba ohranjati kot tako, ker je to kulturno dejanje, ampak noben narod, noben jezik, nobena skupnost se ne razvija s tem, da se zapre vase.

Posebno poglavje, ki je povezano s tem, pa je sorodnost jezikov in kultur ter vloga, ki jo lahko ta sorodnost igra. Vprašanje je, v kakšni meri bi znali jutri čutiti potrebo po nekakšni medsebojni povezanosti narodov s sorodnimi kulturami in jeziki. Ta medsebojna povezanost bi prav gotovo služila temu, da bi se počutili manj ogrožene v procesu globalizacije. In zato ne izključujem neke kulturne povezanosti, ampak na kateri osnovi naj bi se povezovali? Odgovor je, na osnovi demokratičnih pravil, ki jih lahko jamči večja skupnost in to je Evropa! Jaz mislim, da se združitve lahko zgodijo na tej osnovi, seveda pa ne mislim združitve v državo, ampak mislim na povezovanje v stvarih, ki jih imajo za koristne na kulturnem, jezikovnem in drugih področjih. In ponavljam, vse to povezovanje bo možno, če bo neka širša, neka višja skupnost jamčila spoštovanje demokracije v liberalnem pogledu. In to je možno, v kolikor se seveda predpostavlja, da so vse te države v eni ali v drugi obliki vključene v Evropsko unijo in s tem primorane spoštovati pravila demokracije. In v trenutku, ko dozori pogoji, ko pride med državami do dogovora o spoštovanju nekaterih pravil, takrat bo proces evropske integracije storil še en korak naprej.

Torej vidiš proces širitve Evropske Unije kot izrazito pozitiven proces širjenja demokracije, povezovanja, vrnitve zaupanja?

Da, v širitvi Evropske unije vidim na prvem mestu predvsem proces širjenja demokracije, ne pa krepitve gospodarstva. Tudi to, seveda, toda predvsem širjenje in utrjevanje demokracije. In to klasične liberalne demokracije, kjer se spoštujejo pravice državljanov in človekove pravice, ki so se v preteklosti razvijale in se še razvijajo.

Vendar pa, ko govorimo o identiteti, razumem, da ne gre za lahko vprašanje. V nekem smislu gre za nek upravičen strah, za izgubo nekih svojih kulturnih značilnosti in če je to tako, je treba tudi to znati spoštovati. Tudi to je demokracija. Zato vse te stvari tudi potekajo z referendummi. Včasih pa gre tudi za pomanjkanje volje po tveganju v pozitivnem smislu. Oziroma z drugimi besedami, včasih gre za zlorabljanje, instrumentalizacijo te zaskrbljenosti. Zlorabljanje s strani tistih, ki jim je do tega, da zaščitijo določene privilegije, ki bi jih sicer z vključitvijo v Evropsko unijo in s sprejemanjem njene zakonodaje izgubili. To je recimo ena od nevarnosti. Najbolj zgovoren primer tega je fenomen Heider v Avstriji in njegova politika "malih domovin". Problem Heiderja ni toliko ksenofobična politika, kot pa je njegova politika proti Evropski uniji. In ker je ta to tako razumela, je zato ukrepala na tak način, ki se ji je zdel primeren, štirinajst proti nemu.

Še nekaj ne smem pozabiti povedati. Treba je imeti pogum in se vključevati v moderne tokove na vseh področjih. Zdi se mi, da so Slovenci znali tako dolgo ohraniti svoj jezik in kulturo prav zaradi tega, ker so se znali zmeraj vključiti v moderne tokove in s tem preprečiti zapiranje vase. Če pogledamo po zamejstvu vidimo, da so našo pot tlakovali ljudje, kot na primer Srečko Kosovel, Vladimir Bartol in drugi. Zdi se mi, da je to tista važna stvar, ki se je ne sme pozabiti. Imeti pogum za vključevanje v moderne procese.

Ko sem v naslednjih dneh pretvarjal naš pogovor v bite in bajte, mi je postajalo čedalje bolj jasno, da sta obe slovenski manjšini v Evropski uniji zaživi novo življenje. To se morda ne razlikuje bistveno od tistega, ki sta ga živi v prejšnjih letih, vendar pa so zdaj pred njima novi izzivi, nove možnosti, a tudi nove pasti. Kako izkoristiti pozitivno in se izogniti negativnemu, pa je aktualno vprašanje tako za države znotraj Unije, kot za vse tiste, ki so dandanes še "out". Slovenci v Italiji in v Avstriji so postavili temelje svoji politiki znotraj Evropske unije. Njihove izkušnje bi nas morale v prihodnosti še kako zanimati.